

Україніка

Олена Погребняк

УДК: 821.162.3-3.091(477)

ЧЕСЬКА ЛІТЕРАТУРНА УКРАЇНІКА: ТРАДИЦІЙНЕ ОСМИСЛЕННЯ І СУЧАСНІ ВІЗІЇ

Стаття присвячена дослідженню художньої рецепції України в чеській прозі XX – початку XXI століть. З'ясовуються особливості ментального сприйняття й художнього прочитання пов'язаних з Україною образів і мотивів у контексті історичної та сучасної чесько-української міжнаціональної та міжкультурної взаємодії. Із застосуванням низки компаративістичних принципів аналізуються ключові українські теми та характер їх відображення в історії чеського прозопису XX століття: тема Закарпаття 30-х років, тема еміграції та рееміграції "волинських чехів", тема заробітчанства. З цією метою розглядається низка різножанрових творів Я. Гашека, І. Ольбрахта, П. Гулової, інших письменників.

Ключові слова: чеська проза, Україна, рецепція, літературна україніка.

Olena Pohrebniak. Czech Literary Ukrainian Studies: Traditional Understanding and Modern Reception

The paper investigates the literary reception of Ukraine in the Czech prose of the 20th - early 21st centuries. Such peculiarities as mental perception and literary interpretation of images and motives connected with Ukraine have been described in the context of historical and modern Czech-Ukrainian interethnic and intercultural relations. Based on a number of comparative principles, the researcher analyzes the key Ukrainian themes and the nature of their reflection in the Czech prose of the 20th century. These are the theme of Transcarpathia in the 1930s, the theme of emigration and reemigration of the Volyn Czechs, the theme of migrant workers. A range of works in different genres written by the authors of the interwar twenty years, as well as M. Stryjová, E. Kriseová, M. Viewegh, P. Hůlová and others, have been taken into consideration. The paper also traces and summarizes the traditions of studying and translating literary ukrainica by Czech scholars and translators with respect to the current state and the prospects of further studies. It was found that the biggest attention in Ukrainian and Czech literary studies was paid to the research of the Czech ukrainica of the 19th and early 20th centuries and the Czech-Ukrainian literary relations of this period. A special emphasis is placed on the loyalty of J. Hašek, K. Čapek, V. Vančura, Ivan Olbracht to the universal ethical values and ideas of humanism in the ethnocultural images of Ukrainians. Instead, the Czech prose of the late 20th century and early 21st century which raised the issues of the Volhynian Czechs and Ukrainian labor migrants in the Czech Republic remained beyond the attention of translators and critics. The author tried to consider the works of contemporary Czech writers about Ukraine and Ukrainians in the imagological perspective. It provides a new look at the literary image of Ukrainians in the paradigm of the Own and the Foreign.

Keywords: Czech prose, Ukraine, reception, literary ukrainica.

Цілісна рецепція України складалася в сучасній чеській літературі поступово, формуючись із сукупності ментальних рефлексій та естетичних віддзеркалень спільного історичного досвіду у вузлових локусах на перетині українсько-чеської національної екзистенції, а саме: у Галичині часів Першої світової війни, у міжвоєнному Закарпатті, на Волині кінця XIX – першої половини XX ст., а також у місцях трудової міграції українців XXI ст. Мета цієї статті – окреслити та проаналізувати основні українські теми й характер їх відображення в історії чеського прозопису XX – XXI ст., простежити й узагальнити традиції

наукової рецепції чеської літературної україніки у проекції на сучасний стан і перспективи подальших студій заявленої проблеми.

Одну з головних україноцентричних тем у літературах слов'янських народів 1920-х років порушив у своєму романі "Пригоди бравого вояки Швейка" / "Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války" (1921 – 1923) [3] всесвітньовідомий чеський письменник Я. Гашек (1883 – 1923), з великою художньою силою відтворивши трагедію австро-угорської на той час Галичини та її населення – етнічних українців – у буремні роки Першої світової війни. Українські селяни часів Першої світової війни, як і чеські солдати, опиняються в романі "по один бік барикад", а образ української Галичини конструюється автором в апокаліптичних вимірах як арена антигуманних міждержавних і міжетнічних протистоянь, що призвели до глобальних руйнівних наслідків у житті "маленьких" людей різних національностей. Покірні, близькі за "мовою і релігією" [3, 474], зневажені та окрадені військами всіх армій, українці Гашека-Швейка викликають симпатію і співчуття, тоді як офіцери австро-угорської армії, що пропонують "спалити до ноги" [3, 184] всіх цивільних на своєму шляху, звинувачуються автором у ненависті та презирстві до прав "малих" народів. Так автор наголошує на близькості історичної долі чехів та українців на початку ХХ ст.

Унаслідок історичних обставин, що склалися після війни, у 1920 – 1930-х роках увагу чеських літераторів найчастіше привертала топост т. зв. Підкарпатської Русі як складника цілісного образу України. Згідно з усталеною ономастичною традицією саме так називали територію сучасного українського Закарпаття. Назва була введена в офіційний обіг у міжнародній політичній практиці після Сен-Жерменської угоди 1919 р., коли закарпатські землі ввійшли до складу Першої Чехословацької Республіки на правах автономії, і закріплена 1920 р. її конституцією [5, 15–19, 55–59]. Підкарпатські терени поступово ставали значущим органічним складником повоєнного чехословацького суспільства, його політичного, ідеологічного та культурного життя. Цілком відмінний спосіб життя й господарювання місцевого населення, різнобарвна мозаїка народностей, краса природи, багатий колорит національних звичаїв, традицій, фольклору, а поряд із цим вражаюча бідність, неписьменність, ізоляція населення, особливо у гірських районах – усе це викликало інтерес у чеських науковців, журналістів, письменників, надихало, надавало величезний матеріал для осмислення, творчого опрацювання, естетичної реалізації.

В. Будін звертає увагу на велику продуктивність таких художньо-документальних жанрів чеської україніки міжвоєнного двадцятиліття, як нариси, репортажі (В. Борко, Я. Врба, Р. Гавел, В. Каня, С.-К. Нейман, І. Ольбрахт, Ф. Скацелік, Я. Томечек); белетристики, зокрема роману (В. Ванчура, Я. Врба, З. М. Кудея, І. Марек, Іван Ольбрахт, К. Чапек), повісті та оповідання (А. Бртнікова-Петржікова, Я. Дюрих, К. Чапек), поезії (Я. Затлоукал, С.-К. Нейман) [14]. Сюжети та образи Підкарпатської Русі в чеській міжвоєнній прозі поєднують екзотику, помірно близьку до метрополії географічно і водночас віддалену в просторі й часі ментально та історично, де регіональне українське майже в усьому програвало універсальному чеському, потребувало підтримки, допомоги, здобутків прогресивного цивілізованого світу. Екзотизм таких творів із політичним підтекстом ґрунтується на романтичній концепції "місцевого колориту", а також на переконаності в інтелектуальній та економічній перевазі Заходу над Сходом.

Сумнівність цієї позиції з етичного боку відчували далеко не всі. За словами Івана Ольбрахта, наївно та невірно чинять "найкращі з тих чехів та словаків", які тривалий час живуть на Закарпатті, однак "звикли дивитися на русинів, як

на “молодших братів”, з певною протекторською сентиментальністю” [10, 311].

Типологічні сходження в низці творів помітні також на рівні реалізації ідеї визволення від соціального та національного поневолення, яка була постулатом у радянській літературі і на яку орієнтувалися деякі чеські автори. Примат соціальності, звернення багатьох культурних діячів і письменників до подій та образів Закарпатської України в тогочасних суспільно-історичних обставинах диктувалися міркуваннями політичної актуальності та доцентровим тяжінням естетичного мейнстріму. С.-К. Нейман (1875 – 1947), В. Ванчура (1891 – 1942) та І. Ольбрахт (1882 – 1952), зокрема, деякий час відкрито декларували свою приналежність до так званого пролетарського мистецтва, одного із провідних напрямків чеського міжвоєнного авангарду [18, 553]. Г. Сиваченко зазначає: “Нейман був письменником-інтернаціоналістом, для нього не існувало “чужих” народів” [2, 12]. Ці письменники не сприймали своє перебування на Закарпатті як розважальну мандрівку чи прогулянку на природі, навпаки – намагалися в різножанрових нарративах відтворити соціальні та національні протиріччя в регіоні, де надвлада визискувачів, попри гучні декларації, виявлялася в найгрубіших формах. “Кожен несе свободу, і ніхто – жменю кукурудзи”, – пише про чиновників і політику різних держав, до складу яких входило Закарпаття в різні часи, Іван Ольбрахт у своєму романі, Нейман згодом використовує цю цитату як епіграф до поезії “Пісня про Верховину” [2, 291]. Ідеалізація зовнішньополітичного курсу СРСР, комуністичної ідеології, пролетарських гасел, рамки псевдолітературного методу соціалістичного реалізму актуалізували антиколоніальний пафос, який часто включався до загального дискурсу екзотизму, доповнюючи та видозмінюючи його парадигму.

З-поміж масиву чеської художньої літератури міжвоєнної доби, у якій побутують топоси та образи з Підкарпатської Русі, окреме місце посідають твори К. Чапека (1890 – 1938) (оповідання “Балада про Юрая Чупа” / “Balada o Juraji Čupovi”, 1929; роман “Гордубал” / “Hordubal”, 1933), В. Ванчури (роман “Останній суд” / “Poslední soud”, 1929; кінобалада “Марійка-невірниця” / “Marijka-nevěrnice”, 1934), “Закарпатська трилогія” І. Ольбрахта (“Гори і століття” / “Hory a staletí”, 1935; “Микола Шугай, розбійник” / “Nikola Šuhaj loupežník”, 1933; “Голет у долині” / “Golet v údolí”, 1937) як такі, що формують модус України в різних сферах мистецтва, визначають характер його соціально-культурної рецепції в синхронії та діахронії, презентують традицію чеського літературного канону ХХ ст.

Після відокремлення Закарпаття від Чехословаччини та його возз’єднання з Радянською Україною в 1946 р. тема Підкарпатської Русі опиняється поза сферою зацікавлень чеських інтелектуальних кіл і українська проблематика на кілька десятиліть “випадає з орбіти” тематичного спектра художньої літератури. Виняток становлять поодинокі твори письменників так званого другого ешелону переважно мемуарного характеру, такі, як нариси про природу Ю. Комарка “Полювання в Карпатах” / “Lovy v Karpatech” (1942); романи Я. Томечка “Марко” / “Marko” (1967), “Між двома пострілами” / “Mezi dvěma výstřely” (1972), твори для дітей Й. Спілки “Казки з гір” / “Pohádky z hor” (1955), “Веселі казки з чарівних гір” / “Veselé pohádky z kouzelných hor” (1960), збірка поезій Я. Горжеца “Хліб на столі” / “Chleb na stole” (1998) та ін.

Відродження інтересу до української тематики відбувається після Другої світової війни та пов’язане із хвилею репатріації мешканців локальних етнічних спільнот (волинських чехів) із території нинішньої України та їх наступною адаптацією на “старій батьківщині”. Більшість репатріантів народилися вже в Україні, тож саме їхня доля, екзистенційні проблеми, життєвий досвід стають матеріалом та центральною темою новітньої чеської україніки. Українська

парадигма, присвячена темі “волинських чехів”, складалася в чеській літературі переважно з мемуаристики, есеїстики, подорожніх нарисів, регіональних та родинних хронік, оповідань і кількох романів, формувалася зі своєрідної взаємодії історичних, географічних, соціальних, ідеологічних та інших чинників, набуваючи художнього втілення в оповідних жанрах літератури, де центром уваги є життя та особистий досвід індивіда-автора. Ключові мотиви творів: еміграція чехів на українські землі, збереження національної ідентичності в умовах існування в межах іншого, хоча й історично близького етносу; шлях у невідоме й повернення, туга за міфологізованою батьківщиною, яка видається далеким загубленим раєм; пошук героями свого місця у світі, ідеальної домівки; ускладнена самоідентифікація, просторова та внутрішня відчуженість, зустрічі культур.

Цілісний конгломерат текстів, що створювався на зрізі цілого спектра культурних впливів у перехідний період зміни поетики доби, актуалізації аспектів, пов'язаних із рецептивними стратегіями, став особливим явищем у чеській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст., яке потребує серйозного наукового та художнього аналізу, однак досі лишалося поза сферою зацікавлень українських і чеських перекладачів та критиків. Ідеться про малу прозу М. Стрийової (1931 – 1977) – цикли оповідань “Над рівниною” / “Nad rovínou” (1982), “Мовчи” / “Mlč” (2006), новела “Кімнатка” / “Pokojík” (2009); збірку оповідань Ї. Зарецької-Сухої (1925 р. н.) “Сіль волинської землі” / “Sůl Volyňské země” (1995); роман Е. Крісеової (1940 р.н.) “Котячі життя” / “Kočíčí životy” (1997); мемуари Я. Єлінека (1912 – 2009) “Пускай хліб свій по воді. Мої спогади” / “Pouštěj chléb svůj po vodě. Mé vzpomínky” (2003); родинну сагу Ї. Оліча (1947 р. н.) “Волинський телескоп” / “Volyňský dalekohled” (2006); сімейну хроніку Д. Кшіцової (1932 – 2017) та Я. Вацуліка (1947 р. н.) “Родинна хроніка волинських чехів” / “Rodinná kronika volyňských Čechů” (2006), низку інших “волинських” хронік.

Нині у світовій гуманітаристиці відбувається піднесення інтересу до імагологічної та алтерної проблематики (праці В. Будного, Б. Вальденфельса, О. Веретюк, А. Ігнатенко, М. Ільницького, Т. Колосок, К. Мальцевої, О. Нагорної, Д. Наливайка, Г. Солдатової, Р. Шукурова та ін.), однак у чеському літературознавстві цілісного дослідження літературно-художньої україніки ХХ – ХХІ ст. не існує. Наукова її рецепція репрезентована поодинокими розвідками, до яких належать насамперед окремі публікації празької україністки З. Ґеник-Березовської (статті “Україна в чеській літературі ХІХ та початку ХХ століття”, “Шевченко і рік 1939 у нас” [1964] та посмертно видана збірка праць “Грані культур: Бароко, Романтизм, Модернізм” [2000]) [4]; монографія В. Будіна “Підкарпатська Русь очима чехів” (1996) [14]. Частково ця проблематика порушувалася в дослідженнях чеського славіста українського походження О. Зілінського (статті “Ідейний образ Шевченка в чеській критиці ХІХ ст.” (1965), “Рецепція Шевченка в чеській літературі ХІХ ст.” (1966) і виданий до VI Міжнародного з'їзду славістів у Празі науково-бібліографічний збірник “Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків, 1814 – 1964” (1968), упорядником і співавтором якого він був) [6], дисертаційній роботі Р. Мерзової “Чесько-українські мовні та літературні зв'язки від кінця ХVІІІ до половини ХІХ століття” (2012) [17], деяких інших спорадичних розвідках. Очевидно, що згадані праці охоплюють досить обмежені, хоча й насичені періоди в історії чесько-українських міжлітературних та міжнаціональних контактів минулих століть.

Чеські літературознавці-україністи сьогодні – це викладачі-славісти Карлового університету в Празі, Масарикового університету у Брно,

Оломоуцького університету імені Ф. Палацького, також перекладачі й популяризатори сучасної української літератури Р. Кіндлерова, Т. Хланьова, В. Ленделова, У. Холод, Р. Мерзова, А. Моравкова та інші [17]. Молодше покоління репрезентоване іменами Є. Газукіної, А. Стелібської, П. Каліни, А. Севрука, М. Томека, Т. Вашута. Важливу місію виконують Посольство України в Чеській Республіці, громадські організації “Українська ініціатива” і “Чеська асоціація українців”, державна дипломатична установа Чеський Центр у Києві, які суттєво впливають на зміцнення чесько-української взаємодії в галузі культури, створення позитивного іміджу України в чеському суспільстві. Доступним ресурсом для ознайомлення з коментованими літературними новинками книжкового ринку Чехії та України, зокрема перекладними виданнями, є інтернет-портал “iLiteratura” [16]; активну роботу проводить європейський міжкультурний проект із підтримки книговидання “Книжкова платформа” [7]. Як бачимо, ідеться насамперед про наукову або перекладацьку рецепцію української літератури й культури в Чехії. Стосовно чеської художньої україніки можемо констатувати очевидні прогалини в літературознавчій фаховій рецепції.

Ще одна “біла пляма” на мапі академічного літературознавства – образи українських заробітчан у чеському прозописі останніх десятиліть. Літературною подією в Чехії свого часу стали маловідомі українському читачу (передусім через відсутність перекладів) романи популярних письменників М. Вівега (1962 р. н.) “Учасники поїздки” / “Účastníci zájezdu” (1996) та П. Гулової (1979 р. н.) “Чехія, земля обітована” / “Čechy, země zaslíbená” (2012).

Серед чеських науковців, котрі намагалися з’ясувати причини та закономірності формування специфічного модусу українця/“Чужого” в соціокультурному просторі Чеської Республіки кінця ХХ – початку ХХІ ст., варто згадати передусім дослідників-соціологів Д. Дрбоглава, Ї. Мусіла (місце української громади в чеському суспільстві); М. Книжака, В. Єжека, Т. Брода (рівень чеської ксенофобії); Ї. Лудека (чесько-українські міжетнічні взаємини на Волині); Д. Біттнерову (формування образу “Чужого”, зокрема українця, на території Чеської Республіки, проблеми адаптації волинських чехів у Чехії) [8]. Безперечно, залучення соціологічного інструментарію є необхідним для глибшого дослідження мікромеханізмів формування літературних імагологічних образів як однієї зі структурних ланок соціокультурного ланцюга *суспільна думка – літературний твір – суспільна думка*. В останні десятиріччя ця проблема активно порушується і в працях українських гуманітаріїв під кутом зору етнології, соціології та культурологічних студій (О. Годованська, Е. Ковальов, Т. Колосок, В. Патійчук та ін.) [8; 11].

Студіювання модусу України в чеській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. показало закономірні зміни її тематичних векторів і жанрової парадигми, зумовлені як історичними процесами, так і поступом європейського мистецтва загалом. Серед літературних художніх жанрів, які фіксують і поширюють етнокультурні образи українців-Інших, найпродуктивнішими виявилися такі: регіональні та сімейні хроніки, мемуари, у яких основною художньою стратегією стає дискурс свідчення, документалізм та автобіографізм (Д. Кшіцова, Я. Вацулік, Ї. Оліч, Я. Єлінек); “жіночі” оповідання й новели, обмеженість короткої форми яких компенсується наголошеним ліризмом, емоційністю, психологізмом, потужним інтуїтивним первнем (М. Стрийова, Ї. Зарецька-Суха); історичний або ідеологічний роман (Е. Крісеова, П. Гулова) з акцентованою увагою до проблеми ускладненої особистісної та національної ідентифікації жінки-емігрантки.

Як відомо, віддзеркалення ідентичнісних конфліктів і ускладненого сприйняття Іншого набуває особливої гостроти, коли ідеться про літературу

з тематикою екзистенційного проживання особистості (або етнічної спільноти) в умовах еміграції у прикордонних районах. Ретроспективне структурування простору спогадів на територію Чехії та Волині, семантичні опозиції Своє – Чуже, рай – пекло, чехи – українці визначають параметри реалізації ключових образів у більшості “волинських” текстів. Однак така притаманна хронікальному мисленню абсолютизація біполярності неминуче призводить до збіднення, спрощення, схематизації образів України та українців, акцентування їх чужості. Суб’єктивна відмова надати корінному населенню право власного голосу, створення колективного безликого стереотипу українців як економічно відсталих, неосвічених, брудних, злодійкуватих п’яниць і ледарів спостерігається в кожній із “волинських хронік”, зокрема в “Родинній хроніці волинських чехів” Д. Кшіцовой та Я. Вацуліка, романі генерацій Ї. Оліча “Волинський телескоп”, а також у романі Е. Крісеовой “Котячі життя”. Негативні образи українців-Чужих у цих творах стають потужним джерелом соціальної енергії, здатної протистояти зовнішнім асимілятивним впливам, зокрема культурно-релігійному тиску метрополії, виконують функцію виправдання власної винятковості, власної переваги та, як наслідок, сприяють збереженню національної ідентичності й етнічної монолітності в межах власної групи.

На окрему увагу заслуговує роман / родинна сага Ї. Оліча, у якому виразно артикульовано т. зв. віктимний троп (за О. Бартовим) щодо чеського населення Волині в роки Другої світової війни. Про цілеспрямовані звірства українців проти чехів Ї. Оліч пише, покликаючись на спогади свого дідуся – репатріанта з Волині: “Бандерівці забили й замордували більше чехів, ніж воюючі держави, німці й росіяни <...> убивство не було лише вбивством; казали, що все це робиться заради людей і вся ця кров чужинців тече задля свободи народу” [20, 179]. Така модальність наративу тиражує як соціокультурні пропагандистські установки доби соціалістичної Чехословаччини (штамп “українці-бандерівці”), так і образи українців як безжальних убивць із деяких повоєнних чеських творів мемуарного характеру. Зокрема, у монографії Й. А. Мартіновського “Хроніка чеського Малина” / “Kronika Českého Malína” (1945), яка присвячена історії одного з найбільших чеських поселень на Волині, йдеться про атаки українських націоналістів і їх криваві розправи над етнічними чехами в роки війни [19]. Трансльований у таких творах образ репатріанта з Волині сприяв моделюванню в повоєнному чехословацькому суспільстві статусу жертви щодо нього, полегшуючи, отже, складні та неоднозначні процеси інтеграції та адаптації волинських чехів у своїй “старій-новій” (як вони самі називали) Батьківщині після повернення.

Цікавим виявилось також дослідження так званої жіночої чеської прози на тему Волині. Комплексне студіювання авторських стратегій розбудови образів України та українців у творах, згрупованих довкола жіночого начала як домінантної ознаки суб’єкта та об’єкта нарації, засвідчило низку типологічних збігів у них. В оповіданнях і новелах Ї. Зарецької-Сухої та М. Стрийової, романі Е. Крісеовой намагання несхематично та об’єктивно зобразити воєнні та перші повоєнні роки в житті героїнь-жінок вирости до нових пропорцій, ґрунтованих на пошуках ідентичності в середовищі еміграції, проживання особистого досвіду поміж представників національної меншини на чужій території, актуалізованого в межах дихотомії Свій – Чужий. Це передбачає ідентифікацію об’єкта нарації в конкретному локусі (Кнегиньки, Дубно, Луцьк, Ковель у малій прозі Ї. Зарецької-Сухої, Кременець у “Котячих життях” Е. Крісеовой, волинські села Дембровка, Грушвиця, Омелянщина в оповіданнях та новелах М. Стрийової). Центральні герої прагнуть до самовизначення через співвіднесення з оточенням – широким (сусіди українці, росіяни, поляки, євреї) та вузьким

(чеська родина, громада). Однак домінантною рисою жіночої прози залишається зазвичай самопрезентація та самодослідження жінки в якості суб'єкта, реабілітація власної фемінності [15], тому в центрі оповіді авторок міститься переважно внутрішній світ героїні, а не процес пізнання Іншого як такого, що належить світові зовнішньому. Українська історія, географія та політика залишаються здебільшого вторинними щодо центрального об'єкта авторської уваги, слугують найчастіше рухомою (І. Зарецька-Суха) або статичною (Е. Крісеова) декорацією стосовно основних подій у творі. Натомість у М. Стрийової художньо-географічний образ України набуває екзистенційних вимірів, стає ключем до усвідомлення кармічних знаків, оживлення генетичної пам'яті, символом приреченості, втраченого дому, дитинства, загубленої долі.

Межі традиційних жанрів жіночої прози і звичного (для другої половини ХХ ст.) ідеологічного дискурсу руйнує сучасна чеська письменниця Петра Гулова. У романі "Чехія, земля обітована" порушується актуальна в контексті сучасних українсько-чеських взаємин проблематика українських заробітчан у Чехії. Жанровий характер твору визначається як роман-сповідь (за типом нарації), гастарбайтерський роман (за тематикою), сатиричний роман (за модальністю). Оптимістично-життєствердні образи героїв-українців Ольги, Марини, Олега авторка реалізує в постмодерній стилістиці, руйнуючи усталені стереотипи, наголошена парадоксальність яких стає ключем до адекватного сприйняття етнічних Інших у соціокультурному просторі Чехії початку ХХІ ст. Модальність образів заробітчан у П. Гулової дисонує ще й з твором іншого чеського письменника – Міхала Вівега, в романі якого образ українця Олега, типового заробітчанина 1990-х, є стереотипно маргіналізованим і стигматизованим*. Натомість П. Гулова надає слово Іншому, відверто порушує такі зазвичай табуовані теми, як ксенофобські прояви в чеському суспільстві межі століть, визискування і приниження заробітчан, сексуальні розлади мешканців сучасних мегаполісів тощо. Біблійна ремінісценція в назві інтертекстуально пов'язує роман із творами К. Чапека та В. Ванчури, публіцистичність і готовність обстоювати позицію Іншого – із творчістю І. Ольбрахта, гра автостереотипами – з романом Я. Гашека. Це засвідчує вірність письменниці універсальним цінностям, ідеям гуманізму, притаманним кращим взірцям чеської україніки міжвоєнного двадцятиліття.

Якщо у творах Я. Гашека, І. Ольбрахта, К. Чапека, В. Ванчури, П. Гулової індивідуальне проживання героєм художнього часопростору опосередковане гуманістичним авторським первнем, структурою та змістом фабули, викінченою жанровою формою, то в "Родинній хроніці волинських чехів" Я. Вацуліка, у романах М. Вівега, Е. Крісеової та І. Оліча помітне прагнення оприявити індивідуальний досвід та авторську позицію за допомогою засобів, які виражають узагальнений, стереотипний, ідеологічно маркований дискурс [докладніше про це див.: 12].

Хоча в більшості письменників другої половини ХХ ст. образ України й українців далекий від ідилічності, однак він набуває принципово відмінного звучання в автофікціональній прозі М. Стрийової, І. Зарецької-Сухої, Я. Єлінека, тексти яких справляють інакше враження. Зумовлений поглибленим психологізмом творчості М. Стрийової, її художньо-стильовими домінантами (екзистенціалізм) та автобіографічністю, синтезом свідомого й несвідомого в текстах письменниці, образ України цілісно увиразнює вагомість її творчого доробку в контексті історії чеської літератури другої половини ХХ ст., адже, на думку В. Будного, "земля іншої етнокультури, в лоні якої народився митець або ж яка стала для нього домом за його власним вибором чи поневолі, наснажує творчість глибшим і різнобічнішим інтертекстом, аніж чужоземна тематика, нав'язана мандрівничими враженнями чи літературними

ремінісценціями” [1, 341]. Жанрова специфіка малої прози волинської чешки І. Зарецької-Сухої диктує сентиментально-пасторальний, ліричний, ідилічний модус України в її творах. Мемуари дев'яностолітнього священика Я. Єлінека оприявнюють метафізичні левінасівські виміри його України, де кожен має право на милосердя й відпущення гріхів, право бути почутим і врятованим. Імагологічна палітра письма цих письменників ширша, багатогранніша, адже йдеться про твори автобіографічного характеру, в яких автор відштовхується від фактографічної правди, близької досвіду реальної людини, що прагне артикулювати свою ідентичність, загальнолюдську та національну.

Отже, вивчення літературної україніки як важливої сфери естетичного та ідеологічного впливу на динаміку й контекст чесько-українських зв'язків сьогодення, а також поява в літературному потоці Чехії нових і дуже різних за модальністю та художніми властивостями образів українців (цикл подорожніх нарисів М. Голцовой “Люди” / “Lidi” (2001), роман-епопея П. Брича “Патріархату давно минула слава” / “Patriarchátu dávno zašlá sláva” (2003), романи Г. Павловської “Дякую за кожний новий ранок” / “Díky za každé nové ráno” (1994), “Велика жінка зі Сходу” / “Velká žena z Východu” (2011) та інші твори) визначають перспективи подальших наукових пошуків, перекладацької рецепції та різноаспектного вивчення порушеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: Підручник. – Київ: ВД “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
2. Вітер з полонини: Зб. творів чеських письменників / Вступ. ст. та прим. Г. Сиваченко. – Ужгород: Карпати, 1986. – 341 с.
3. Гашек Я. Пригоди бравого вояки Швейка. – Київ: Рад. письменник, 1958. – 625 с.
4. *Геник-Березовська Зіна*. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25560.
5. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. – Ужгород: Ліра, 2010. – 720 с.
6. *Зілинський Орест*. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16148.
7. Книжкова платформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bookplatform.org/uk/home.html.
8. Колосок Т. Образ “Чужого” в Європі: формування під впливом ЗМІ // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер.: Культурологія. – Вип. 5. – 2010. – С. 545–549. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzluoakl_2010_5_73.
9. *Котистянська Н.* Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
10. *Ольбрахт І.* Микола Шугай, розбійник / Упоряд., вступ. ст. та прим. О. Мишанича. – Ужгород: Карпати, 1990. – 493 с.
11. *Патійчук В.* Україна в системі трудових міграційних процесів у Європі // Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин: політика, економіка, право: Зб. наук. пр. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2012. – С. 130–133.
12. *Погребняк О.* Образи українських заробітчан в сучасній чеській прозі // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Філологічні науки. – №2 (12). – 2016. – С. 169–176.
13. *Погребняк О.* Топос Галичини у романі “Пригоди бравого вояки Швейка” Ярослава Гашека // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: Зб. наук. пр. – Київ: Освіта України, – Вип. 26. – 2014. – С. 200–210.
14. *Budin V.* Podkarpatská Rus očima Čechů (Edice statí, reportáží, vzpomínek a dokumentů). – Praha: Česká expedice, 1996. – 78 s.
15. Česká literatura v perspektivách genderu: IV kongres světové literárněvědné bohemistiky. Jiná česká literatura / ed. Matonoha Jan. – 1. vyd. – Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR ; Akropolis, 2010. – 325 s.
16. *iliteratura.cz*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iliteratura.cz/>.
17. *KDO JE KDO v české slavistice* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slaviste.cz>.
18. *Lehár J.* Česká literatura od počátků k dnešku / Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, Jiří Holý. – Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. – 1078 s.
19. *Martinovský, J. A.* Kronika českého Malína. – 1945. 1. VYD. VOLYŇŠTÍ ČEŠI; 2. SV. VÁLKA. 1. vyd.. – Praha: Orbis; 1945. 75 s.
20. *Olič J.* Volyňský dalekohled. – Olomouc: Votobia, 2006. – 190 s.

Отримано 26 лютого 2018 р.

м. Київ

